

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.7.2024.331596>

ЄФРЕМОВА Л. О.

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського Національної академії наук України. Доктор мистецтвознавства, старший науковий співробітник відділу музикознавства та етномузикології (Київ, Україна).

Yefremova, Liudmyla. Maksym Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Doctor of Art Studies, Senior Researcher at the Department of Musicology and Ehn musicology (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6272-5435>

© Єфремова Л. О., 2024.

ludmyla.efremova@gmail.com

ДИТЯЧИЙ ПІСЕННИЙ ФОЛЬКЛОР ПОДІЛЛЯ

CHILDREN'S SONG FOLKLORE OF PODILLIA

Дитячий фольклор Поділля багатий і різноманітний. Колискові й дитячі пісні краю з мелодіями опубліковано в різних виданнях [Дитячі пісні та речитативи, 1991; Єфремова, 2009; 2010; Квітка, 1922; Народні пісні Вінниччини, 2019; Народні пісні Хмельниччини, 2014; Народні пісні Черкащини, 2020; Народні пісні. Записи Людмили Єфремової, 2006; Одвічна Русава, 2003; Ой ти, просо-волото, 2008; Пилипчак, 2010; Пісні Поділля, 1976]. Звукозаписи подільських колискових співів містить диск серії «Традиційна музична культура України» («Коліскові»).

У частотному каталозі українського пісенного фольклору авторка цієї статті виокремила три основних групи колискових пісень: давні загальнопоширені, східні й західні [Народні пісні Черкащини, 2020, с. 24–42], а за типом мелодики — західні та східні. Так, загальнопоширена колісанка «Ой ходить Сон коло вікон» (ДС-КД-01, коди подано за частотним

каталогом) за своїми мелодичними особливостями належить саме до західних. На Поділлі зафіксовано значну кількість варіантів цієї колисанки. У ній Сон запитує у Дрімоти, де вони будуть ночувати [Квітка, 1922, с. 177, № 559; Пісні Тернопільщини, 1989, с. 169 та ін.]. Як і скрізь, колискові пісні краю мають переважно строфічну будову.

Варіанти поширеної саме на Поділлі давньої колисанки «Ой ходить Сон коло вікон» (ДС-КД-01) зафіксовано від Кіровоградщини до Тернопільщини, але найбільшу кількість записів здійснено у Вінницькій області. У цих записах переважає віршування (4+4) 2 або 8+8 строфи АВ, дещо менше поширена трирядкова строфа ААВ з віршем 8+8+8, який дорівнює (4+4) 3 при сегментації восьмискладовика на 4+4.

У мелодиці варіантів переважає мінорний нахил ладу в межах сексти, рідше — іншого діапазону, зокрема вужчого (терція, квінта), іноді із субтонами (субкварта, субсекунда) з основним висхідно-низхідним інтонаційним рухом. Можна виділити два основних типових наспіви, з якими виконують цю колискову. Перший, переважно з південних районів Поділля, близьких до Дністра, з тридольним метроритмом чотирискладовиків 1113 [Народні пісні Вінниччини, 2019, с. 35, № 2]. Іноді цей ритм розширюється до восьмискладового 1113 1313 [Ой ти, просо-волото, 2008, с. 87] або зі скороченням довшої тривалості — 1112 1212 [Ой ти, просо-волото, 2008, с. 83]. В іншому варіанті 1111 1314 цей ритм виявлено в записі з Хмельницької Наддністрянщини [Народні пісні Вінниччини, 2019, с. 35, № 1].

Другий, у межах мінорного пента-гексахорду, поширений переважно на Вінниччині. Він має здебільшого репризну будову aba_1 з інтонуванням середнього сегменту у вищому регістрі й ритмікою наспіву 1111 1124 (1111)2 1111 1124 [Єфремова, 2009, с. 42, № 4]. Наспиви деяких варіантів, зокрема з Калинівського та Бершадського районів, розпочинаються субквартою. Окремі записи цієї колисанки, зокрема із с. Стіна Томашпільського району від М. Х. Гідрович [Народні пісні, 2006, с. 173, № 49], вирізняються архаїчною

мелодією із примхливою ритмікою у вільному темпі. Спрощення ритміки і фрагментарне скорочення основного восьми-складовика до семи складів трапляється у записах із півночі регіону [Ой ти, просо-волото, 2008, с. 108]. Водночас на півдні Тернопільщини цей ритм ускладнено вільною імпровізаційністю *parlando* [Ой ти, просо-волото, 2008, с. 110].

Такі стильові характеристики мають варіанти давньої колискової пісні «Да ходить котик по землі» («Ходить кіт по горі», ДС-КД-02 [Пісні Поділля, 1976, с. 120]) зі східного Поділля. У ній кіт носить спання в рукаві, усім дітям продає, а своєму малому так дає. Архаїчний наспів притаманний фіксації цієї пісні у західній Черкащині [Народні пісні Черкащини, 2020, с. 166]. Давнім колисанкам майже не властиве застосування заколисувальних приспівок «А-а», «Люлі». Натомість для них типове регістрове зіставлення інтонаційних блоків: нижній, верхній та нижній регістр.

Колискові західного типу, часом занесені у край із західних областей, поширені по всій території Поділля, але нерівномірно. Деякі з них насичені драматичними подіями з виховання дитини, або навпаки — жартівливо-гумористичними спостереженнями. Вони сповнені різноманітних подій, вільної імпровізаційності у виконанні.

До колисанок західноукраїнського походження належать варіанти пісні за частотним каталогом ДС-КЗ-01 з різними інципітами, у якій ідеться про трагічний випадок, коли в колиски обриваються вервечки, дитина падає і забивається. На території Поділля маємо записи цієї пісні з Вінниччини й Тернопільщини [Єфремова, 2009, с. 45, № 14; Народі пісні Хмельниччини, 2014, с. 264].

На західному Поділлі, переважно на лівобережжі Дністра, значного поширення набула колискова пісня, ймовірно, закарпатського походження «Ой спи, дитя, колишу тя» (ДС-КЗ-02 [Дитячі пісні та речитативи, 1991, с. 70, № 183]). У ній мати, присипляючи дитину, обіцяє залишити її (піти на роботу) після того, як малеча засне. Її варіанти мають дво-трисегментну строфіку *AB* або *AAB* (зрідка *ABB*).

Два варіанти з Могилів-Подільського району Вінницької області в запису М. Пилипчак [Ой ти, просо-волоото, 2008, с. 77] близькі до варіантів із Хмельницької області, Віньковецького району з трисегментною строфікою *ААВ* за складочисленням $(4+4)3$ або тут це $8+8+8$ із ритмікою 11113111 (22111131)2 в мінорному пентахорді з ладовими закінченнями сегментів III–III–I наспіву *АВВ* і з Кам'янець-Подільського району [Дитячі пісні та речитативи, 1991, с. 75, № 106] зі строфікою *АВ*, складочисленням $(4+4)2$ та інтонаційною формульністю висхідно-низхідного або низхідного типу в межах мінорного пентахорду.

Інші варіанти цієї пісні з Кам'янець-Подільського району в межах мінорного пентахорду з доданою секстою характеризуються індивідуальною ритмічною структурою восьми-складовика 11111313 [Народні пісні Вінниччини, 2019, с. 38, № 10] та імпровізаціо-рубатним стилем виконання з додаванням субкварти [Народні пісні Вінниччини, 2019, с. 39, № 11]. Ці ж особливості спостерігаємо у записах з Тернопільщини (Бучацький і Теребовлянський райони [Народні пісні Хмельниччини, 2014, с. 262]). До них належить наявність субквартових звуків, імпровізаційний характер інтонування, індивідуалізована ритміка: 11121211 восьми-складовика й 1113 чотири-складовика, як у варіантах давніх коласанок.

У єдиному варіанті коласкової пісні «Люлі, люлі, Василечку» (ДС-КЗ-04 [Пісні Поділля, 1976, с. 421]) мати прагне повісити коласку на дереві, щоб вітер колавав дитину. Ця пісня загалом поширена в Карпатському регіоні, у записі від Насті Присяжнюк з м. Погребище. У ній поєднані стилізові особливості наспівів західноукраїнських та східних коласанок, що притаманне коласковим пісням східного Поділля. Про сплячу дитину, яку залишила матір, опосередковано йдеться також у пісні «Люлю, люлю, люльочки» з Хмельниччини [Народні пісні Вінниччини, 2019, с. 41, № 17].

На південно-західному Поділлі зафіксовано варіанти коласкової пісеньки-нісенітничі «А-а, коти з'їли барана» (ДС-КЗ-05 [Народні пісні Хмельниччини, 2014, с. 261]). Їх

розпочинають заколисувальною інтонацією і продовжують рецитацією тексту з переважанням семискладових рядків на двох-трьох звуках у межах малої терції. Тільки у варіанті з Гусятинського району на Тернопільщині «Цюлю, цюлю, чимерла» [Ой ти, просо-волото, 2008, с. 116] наявне розпісування поетичного тексту в ширшому діапазоні з реєстровими зіставленнями мелодичних блоків.

Жартівлива тема в західних колисанках наявна у варіантах пісні «Колисала баба діда» (ДС-КЗ-07 [Дитячі пісні й речитативи, 1991, с. 297, № 887]), зафіксованих переважно в центральних районах Вінниччини. У ній представлено довготривалий діалог баби й діда, більше подібний до побутової гумористичної пісні. Дво-трисегментна строфіка ААВ або АВ з віршуванням (4+4)3 або 8+8+8 має переважно дзеркальну ритміку 1111124 1111111 1111124 за наспівом у межах кварта або квінти, іноді з субтонами.

Про діда й бабу, які йдуть на город по зелень для дитячої юшки, ідеться переважно в західноподільський колисковій, яка розпочинається заколисувальною формулою «Люлю, люлю, люлю» (ДС-КЗ-08 [Народні пісні Хмельниччини, 2014, с. 272]). Віршування у варіантах цієї пісні здебільшого наближається до притаманного західним колисанкам восьмискладовика, у запису із Хмельниччини це 1111122 [Народні пісні Хмельниччини, 2014, с. 40, № 15], з Тернопільщини — 1131 1113, подібно до давніх колисанок. У записах із Вінниччини й Тернопільщини наявний широкий октавний звуковий діапазон наспіву, на Тернопільщині домінує секвенційний розвиток мелодії. Натомість у записах із Хмельниччини переважає вузький діапазон у межах терції-кварти субтонічної зони мажорного ладу, інтонаційна формульність низхідно-висхідного типу. У варіантах цієї пісні незвично превалює мажорне інтонування. Жартівливі стосунки баби й діда змальовано також у колисанці «Люлі, люлі, люліса» [Ой ти, просо-волото, 2008, с. 54] з Вінниччини.

Загалом, колискові пісні західного типу на Поділлі мають такі основні характеристики: строфічна будова трирядкова

ААВ з віршуванням 8+8+8 та дворядкова *АВ* зі складочисленням 8+3, у якому восьмискладовики чітко діляться на 4+4. До того ж іноді чотириискладовики об'єднано інтонаційно-ритмічною хвилею у восьмискладовик, а часом — ні. У першому випадку ритміка мелострофи часто має симетричну будову *АВА*. У мелодиці пісень переважає діапазон квінти-сексти в мінорі, хоча наявні також вужчі або ширші ладові структури. Типове ладове закінчення сегментів III–III–I. Важливі відмінності в мелодиці західних та східних коласанок: у перших — частіша вільна інтонаційно-ритмічна імпровізаційність, більш різноманітне інтонаційно-ритмічне оформлення, збільшена частотність низхідно-висхідного інтонування. Властивість західних коласанок — переважання в них драматичної і жартівливої сюжетики.

Колискові пісні східного типу поширені переважно на Вінниччині та у прилеглих районах. Їм властива значна текстова й мелодична різноманітність. До поширених у краї коласанок належить пісня «Люлі, люлі, люлечки» (ДС-КС-01 [Єфремова, 2009, с. 44, № 13]) з описом панської колиски. Усі записи мають двосегментну строфу із шести-восьмискладовими сегментами та відповідною ритмікою, де 6 дорівнює 11122, 7 — 111112 тощо. Цікаво, що в запису з Вінниччини пісня має наспів східного типу із повторенням висхідно-низхідної формульної інтонації в межах малої терції з початком на субкварті, з Хмельниччини — низхідно-висхідну формулу в межах мажорної субкварті (тобто західного типу [Народні пісні Хмельниччини, 2014, с. 36, № 4]), а в запису з Тернопільщини звуковий діапазон співу розширений до октави з регістровим зіставленням інтонування [Пісні Тернопільщини, с. 265].

Цікаво, що наспіви варіантів східної коласанки «Ой спи, дитя, без сповиття» (ДС-КС-03, мати обіцяє принести сплячій дитині три квіточки) відрізняються, залежно від місця запису. Варіант із Вінниччини має ознаки східного типового наспіву: висхідно-низхідна мелодична формула, що розпочинається субквартою мінорного трихорду [Пісні Поділля,

1976, с. 417], а варіант із Тернопільщини [Народні пісні Хмельниччини, 2014, с. 263] — розгорнутий наспів імпровізаційного характеру в межах мажорного пентахорду з підвищенням IV щабля, притаманний західно-подільському приколисковому співові.

Записи східної колисанки «А-а-а-а, люлі» (ДС-КС-04 [Марія Пилипчак, 2010, с. 391, № 452]), чужим дітям дулі, а нашої калачі) зафіксовано тільки в північно-західних районах (Вінницькому, Калинівському та Літинському). Пісня складається із двох-трьох строф, що розпочинаються (наведений інципіт), а іноді й завершуються заколисувальною формулою. Перша строфа зі складочисленням 6+6 і ритмікою шестискладовика 111122, друга — 7+7 та ритмікою 1111112. Наспів, типовий для східноукраїнських колисанок, побудовано на повторенні формульної висхідно-низхідної інтонації, що розпочинається субквартою мінорного трихорду.

Варіанти колискових пісень, присвячених прильоту до колиски голубів (гулей), вирізняються текстовою і мелодичною різноманітністю. Вони поширені переважно у Наддніпрянщині, а на Поділлі зафіксовані з найрізноманітнішим варіюванням, переважно у Вінницькій області. В основній версії пісні «А-а-а-а, люлі» (ДС-КС-05 [Пісні Поділля, 1976, с. 418]) ідеться про те, що гулі розмірковують, чим дитину нагодувати. Строфічній будові з шести-семи складовими рядками відповідає типова східноукраїнська мелодія, яка містить дві формульні інтонації в межах мінорного трихорду із субквартою та мінорного тетрахорду.

У другій версії (ДС-КС-05а [Пісні Поділля, 1976, с. 418]) гулі сідають на воротах у червоних чоботях. Подальший текст співачки вільно імпровізують. Наспіви мають наскрізний розвиток також імпровізаційного характеру. У запису з Тернопільщини фігурують вже не гулі, а два коти [Народні пісні Хмельниччини, 2014, с. 268]. У версії ДС-КС-05б «Прилинули голуби» голубів просять не густити та не будити дитини. Її наспів близький до звичайної жартиливої пісеньки [Пісні Поділля, 1976, с. 417]. Усі записи

мають строфічну будову із шести-семискладовим віршем, як і в попередній пісні.

Варіанти східної колисанки «Котику сіренький» (ДС-КС-07) зафіксовано тільки на сході й півночі Вінниччини [Єфремова, 2009, с. 43, № 8]. У них котика просять не ходити по хаті і не будити дитини. Двосегментна строфа варіантів зі складочисленням 6+6 (основний шестискладовик розспівано в ритмі 111122) поєдна з наспівом, який складається з чергування двох формульних інтонацій: висхідно-низхідної, що розпочинається стрибком субкварта — тоніка, та низхідної — з IV щабля мінорного тетрахорду до тоніки. У виконанні цієї пісні застосовують заколисувальну формулу «А-а» на початку, у кінці або в середині співу.

Колискова пісня про двох котів «Люлю, люлю, коти два» має три версії, дві з яких — зі східного Поділля. У першій коти ловили пташечку на юшечку, пір'я на подушечку (ДС-КС-11 [Пісні Тернопільщини, 1989, с. 167]) із дворядкою строфою і складочисленням сегментів від шести до восьми. У мелодії поєднані дві формульні інтонації: низхідну в мінорному трихорді та висхідно-низхідну, що розпочинається ходом із субкварти на тоніку. В іншій версії котів (кота) просять колисати дитину (ДС-КС-116 [Пісні Поділля, 1976, с. 421]). Сильові характеристики обох версій подібні. У нашому записі [Марія Пилипчак, 2010, с. 392, № 453] наявні дві формульні інтонації, а в записі від Насті Присяжнюк у вербальному тексті фігурує один кіт, а наспів побудовано на одній висхідно-низхідній формульній інтонації. Подібна до другої версії пісня з цим же інципітом «Ой ти, котик сірий» (ДС-КС-12а [Пісні Поділля, 1976, с. 420]), у якій ката просять замести сіни та колисати дитину, з двома формульними мелодичними зворотами у наспіві.

На Поділлі, переважно східному, зафіксовано кілька варіантів версії ДС-КС-13а «А-а, коточок» про ката-злодюжку, який вкрав клубочок. Ката карають і переконають краще працювати, шити черевички, ніж красти [Народні пісні Вінниччини, 2019, с. 37, № 7]. Записи з Черкащини [Народні

пісні Черкащини, 2020, с. 167], Тернопільщини [Пісні Тернопільщини, 1989, с. 269] та деякі з Вінниччини [Дитячі пісні та речитативи, 1991, с. 242, № 693] мають скромні нотації наспівів формульного типу. Основну увагу в них привертають низхідні заколисувальні, переважно початкові інтонації «А-а». Більш розгорнуті наспіви наскрізного типу зафіксовані на Вінниччині [Єфремова, 2009, с. 43, № 9].

Записи із Хмельниччини [Народні пісні Хмельниччини, с. 37, № 7] мають наспіви, які ґрунтуються на повторенні формульної висхідно-низхідної інтонації східного типу. В основі складочислення 6+6 лежить шестискладовик із ритмом 111122 або 112112, який може скорочуватись до п'яти складів або розширюватись до семи-восьми складів. Ладову основу становлять мажорні або мінорні вузькообсягові конструкції, часто з початковою субквартою.

Пісня «Киця Мура, де ти була» [Ой ти, просо-волото, 2008, с. 35] за змістом лише віддалено може належати до цієї версії. Водночас на Вінниччині її варіант зафіксували брати Мишаничі [Пісні Поділля, 1976, с. 415]. Лише опосередковано до цієї групи пісень можна долучити варіанти колисанки про пустотливого, шкідливого кота «А-а, котку» [Дитячі пісні та речитативи, 1991, с. 235, № 665], «Коти два, коти два» [Єфремова, 2009, с. 44, № 12].

М. П. Гайдай зафіксував на Хмельниччині неповний варіант поширеної переважно у східних регіонах колискової пісні «Пішла киця по водицю» (ДС-КС-14) [Народні пісні Вінниччини, 2019, с. 38, № 9] з рідкісним рефреном «И-ня-ня» і складочисленням 4+4. Також маємо тільки один варіант, переважно лівобережної колисанки «Коту, коту, котку» (ДС-КС-15 [Єфремова, 2009, с. 44, № 15]), у якій кота закликають бути обережним, щоби не забитися. Шестискладовий вірш із ритмом 111122 або 1111112 поєднується з наспівом, який ґрунтується на повторенні висхідно-низхідної інтонації-формули в межах мінорного трихорду з початковою субквартою. Завершується пісня повторюваною заколисувальною інтонацією «А-а-а!».

У варіантах пісні зі східного Поділля «Коте, коте, котію» («Е-е, дитино») кіт допомагає по господарству, кладе сіно (ДС-КС-16) [Дитячі пісні та речитативи, 1991, с. 280, № 824]]. Семи-восьмискладовий вірш у двосегментних строфах короткої (дво-тристрофної) колісанки поєднано з наспівом ширшого діапазону із субквартою, загалом формульного наспіву. У запису М. Зьомки до основної мелодії додано верхній голос, ймовірно, елемент обробки [Єфремова, 2010, с. 41, № 15].

У пісні, що розпочинається заколисувальною формулою «Люлі, люлі, люлечки» (ДС-КС-17) [Народні пісні Хмельниччини, 2014, с. 270], ката просять «зайняти» («повести») теличку на попові толоки. Утім, у наявних варіантах кіт майже не згадується. Пісню, поширену переважно на Слобожанщині, зафіксовано на західному Поділлі. Вона має дворядкову строфу із шести-семискладовою основою рядків, формульний наспів у межах мінорного три-тетрахорду. Г. Танцюра записав від Я. Зуїхи колискову «Ой на ката воркота, на дитину дрімота» (ДС-КС-19) [Дитячі пісні та речитативи, 1991, с. 135, № 323]], поширену переважно на півночі України.

У колискових піснях «нейтрального» змісту дитину баюкають, обіцяючи покарати за непослух («Баю, бай, баю, бай», ДС-КС-18 [Народні пісні Вінниччини с. 36, № 3]), співають про необхідність няньки, яку треба годувати («А-а, люлю» [Пісні Поділля, 1976, с. 415]).

За мелодичністю східні колісанки належать переважно до розспівано-речитативного типу. Їхні наспіви здебільшого ґрунтуються на повторенні однієї висхідно-низхідної інтонації простої, яка розпочинається субквартою і закінчується тонікою, або на двох повторюваних поспівках: висхідно-низхідній, що розпочинається субквартою, та низхідній. Трапляються також мелодії наскрізної інтонаційної будови, ширшого звукового діапазону.

Ладову основу колискових пісень східного типу становлять вузькообсягові ладово-звукорядні конструкції переважно мінорного, рідше мажорного або міноро-мажорного ладово-

інтонаційного забарвлення. Інтонаційні формули в наспіві утворюють своєрідні зчеплення вужчого тетраходу із субквартою і три-тетраходу. У простіших випадках основою поспівки-формули може бути трихорд із субтонами або тетрахорд із субквартою. Мелодії імпровізаційного характеру, наскрізного інтонаційного розвитку мають ширший діапазон виконання (октава), іноді із застосуванням альтерації звуків мелодії.

Більшість колисанок на завершення мають рефреноподібне утворення, що містить кілька низхідних прикінцевих заколисувальних інтонацій «А, а, а!», рідше «Е, е, е» в межах малої терції, іноді з прикінцевим високим фальцетним звуком або малої секунди. Часом спів завершується низхідним інтонуванням звука «А!» глісандо. У деяких зразках заколисувальна низхідна терцієва інтонація «А-а», зазвичай прикінцева, міститься на початку строф, чергуючись з іншою, широкою висхідною на словах «Люлі, люлі». Інтродукційна вербальна формула «А-а, а-а, люлі» або «Ой ну, люлі, люлі», «Люлі, люлі, люлечкі», «Люлі, люлі» зазвичай поєднана з основною мелодичною формулою наспіву.

Загалом для колискових пісень Поділля східного типу характерне шести-семискладове складочислення сегментів, виконання в середньо-низькому регістрі (мецо-сопрано), використання однієї $gc^1d^1es^1d^1c^1$ або двох контрастних поспівок-формул із ритмікою 111122 (для семискладовика 1111 112) у межах мінорного трихорду або тетраходу із субквартою, прикінцевої заколисувальної інтонації на III–II щаблях із завершенням на горішній квінті або на III–I щаблях із завершенням на горішній октаві. Цей наспів типовий, з яким можуть виконувати тексти різних колискових пісень. У колискових західного типу наспіви мають складнішу ритміку і звуковисотну організацію.

Коліскові з християнською тематикою, зафіксовані на Поділлі М. Пилипчак [Ой ти, просо-волото, 2008, с. 26], мають довші поетичні тексти і за мелодикою відрізняються від традиційних давніх колисанок, як і пісні з літературною основою.

Записи дитячих **забавлянок** Поділля містять названі вже збірки. Пестячи, чукикаючи, жартома підкидаючи дитину, дорослі співали прості ритмізовані пісеньки — забавлянки-чукикалки (ЗЧ), які також виконували як колискові пісні. До найбільш поширених належать пісеньки «Чуки, чуки» (ДС-ЗЧ-01 [Пісні Поділля, 1976, с. 429]) та «Е-е, е-е, гопа-па» (ДС-ЗЧ-02 [Дитячі пісні та речитативи, 1991, с. 113, № 251]). Підкидаючи дитину на колінах, співають «Турки, турки, турчєня» [Пісні Поділля, 1976, с. 428] або «Їде, їде пан, пан» [Народні пісні Вінниччини, 2019, с. 45, № 27]. Шести-семи-, рідше восьмискладовий вірш поєднується з ритмізованою мелодією формульного або імпровізаційного складу.

До ігрових забавлянок (ЗІ), що їх виконують дорослі дітям, поширених на Вінниччині і Полтавщині, належить ігрова пісенька «Ладки-ладусі» (ДС-ЗІ-01 [Єфремова, 2009, с. 46, № 17]), завдяки якій дитину навчають плескати в долоні. На західному Поділлі ця роль належить пісеньці «Тосі, тосі» (ДС-ЗІ-02 [Народні пісні Хмельниччини, 2014, с. 275]). Якщо східному аналогу притаманна розвинена, інтонаційно насичена мелодія, то західному — рецитація на двох звуках на відстані одного тону. Навчаючи дитину розрізняти пальчики на ніжках, дорослі на одному звуці декламують забавлянку «Бобик-горошок» [Народні пісні Хмельниччини, 2014, с. 274].

Відома ігрова забавлянка з пальчиками рук дитини «Сорока-ворона» («Кар-кар, ворона», ДС-ЗІ-03), зафіксована переважно у східних областях України. На Поділлі від Насті Присяжнюк її записали брати Мишаничі [Пісні Поділля, 1976, с. 426] з розвинутою мелодією імпровізаційного характеру в межах мінорного тетракорду. Запис із півдня Хмельниччини — це скандована рецитація на двох сусідніх тонах у межах великої секунди, що завершується швидкою говіркою [Народні пісні Вінниччини, с. 44, № 25].

Вдаючи рухи коваля, постукуючи об п'ятку дитини, промовляючи на одному звуці, виконують ігрову забавлянку «Куй, куй, ковалі» (ДС-ЗІ-04 [Народні пісні Хмельниччини, 2014 с. 275]) із Тернопільщини. Покачуючи туди-сюди

голівку дитини, ніби формують хліб, співали па Поділлі та Волині ігрову забавлянку «Печу, печу хлібчик» (ДС-ЗІ-05 [Пісні Поділля, 1976, с. 426]).

Розважаючи малечу, дорослі на Поділлі співали дітям чимало дитячих пісеньок, таких як «Ни-ни-ни-ни» [Народні пісні Хмельниччини, 2014, с. 262], «Сядь собі коло мене» [Народні пісні Вінниччини, 2019, с. 45, № 26], «Ой ти, коте Марку» [Народні пісні Хмельниччини, 2014, с. 270] та інші з різноманітними імпровізованими ритмізованими наспівами.

Особливе місце в репертуарі дорослих для дітей посідають народні казки. Повторювані вставки в казках виконавці ритмізують і, зрештою, мелодизують, утворюючи своєрідні пісенні вставки, як от у казці «Івасик-телесик», коли Івасик просить гусей віднести його у вирій («Ой ви, гуси, гуси сірії», ДС-ПК-01 [Пісні Поділля, 1976, с. 424]). У наспіві відображено, як у небі летять і гелгочуть гуси. У пісні до покутської казки про дивну сопілку «Помаленьку, дударіку, грай» (ДС-ПК-03 [Дитячі пісні та речитативи, 1991, с. 376, № 1235]) ідеться про старших братів-злодужок, які вбили меншого брата. Жалісливий зміст у наспіві посилюють інтонації стогону — оспівування тоніки гармонічного мінору.

Виконуючи фрагменти казки про Лисицю та Вовка «Ішов лісом-доріжкою сірий вовк» [Дитячі пісні та речитативи, 1991, с. 209, № 526], співачка Г. Колесниченко використала сюжетну основу і наспів відомої жартівливої пісні «Ой дівчино, куди йдеш». Рідкісний випадок повністю співаної казки про недоступну козу «Що ти думаєш, козо» зафіксував Г. Танцюра від хлопців. Її двоголосний наспів також близький до мелодики відомих народних пісень трудової тематики. Розлогий текст утворюють блоки з нанизуванням усе нових і нових сюжетних колізій.

У суто **дитячому** репертуарі привертають увагу заклички до найвідоміших явищ природи — дощику, сонця, а також різноманітні примовки, якими діти намагалися вплинути на навколишній світ. До найбільш поширених належать варіанти заклички дощику «Іди, іди, дощику»

(або «Не йди, не йди, дощику», ДД-ЗД-01). Численні записи з Вінниччини, представлені двома найбільш характерними [Одвічна Русава, 2003, с. 45–46, № 26, 28], які мають шести-семискладову основу переважно дворядкової строфи, як у східних коласанках, але з ритмом 1111211 у мелодії, характеризуються використанням повторюваної інтонацій-формули, переважно на сусідніх звуках звукоряду, у межах мінорного трихорду чи мажорного тетрахорду або широких закличних інтонацій звуками натурального звукоряду (інтервали октави, квінти, кварта, терції. Іноді обидва інтонаційні принципи поєднуються в одному варіанті [Одвічна Русава, 2003, с. 48, № 37].

Інтонування цієї ж заклички із Хмельниччини відбувається в низхідному русі на двох сусідніх звуках у межах великої секунди [Чумарочка рябесенька, 2011, с. 20, № 9] або з додаванням знизу третього звука в межах малої терції з опорою на нижньому звуці [Одвічна Русава, 2003, с. 39, № 5]. У запису з Тернопільщини [Одвічна Русава, 2003, с. 54, № 54] опорним стає нижній тон трихорду у кварти *ghc*¹.

Подібна до розглянутої пісеньки закличка до сонечка «Вийди, вийди, сонечко» (ДД-ЗС-01), яка на Хмельниччині розспівана формульною інтонацією в низхідному русі в межах трихорду *efg* [Одвічна Русава, 2003, с. 54, № 54], на Вінниччині — *cde* [Одвічна Русава, 2003, с. 56, № 60] з розвиненим текстом, що переходить у форму ігрової пісні [Одвічна Русава, 2003, с. 59, № 73] зі складнішим наспівом та більшим діапазоном співу.

Значного поширення на Поділлі набули дитячі пісеньки, у яких відтворено взаємини дітей із представниками тваринного світу. Серед них співані примовки та пісеньки про тварин, зокрема примовка до равлика, щоб той виставив ріжки: «Равлику-павлику» (ДД-ПР-01) [Народні пісні Хмельниччини, 2014, с. 278]). Варіанти із західного Поділля становлять реcitaцію на двох суміжних звуках у межах великої секунди. У мелодіях варіантів переважає низхідна інтонаційність.

На західному Поділлі поширена також переважно скандована дитяча примовка до мурашок «Мурашки, мурашки» [Одвічна Русава, 2003, с. 72, № 126]. Діти підражнюють бузька, звертаючись до нього співом «Бузьок-чапля». Проголошуючи співомовку до корови, просять у неї сиру й масла («Коровко, коровко» [Одвічна Русава, 2003, с. 77, № 152]). Намагаючись вилити воду з вух після купання, діти підстрибують на одній нозі, підспівуючи «Козо, козо, вилий воду» [Пісні Поділля, 1976, с. 426]. Є і примовка дитини до власних губ [Одвічна Русава, 2003, с. 81, № 167]. Усі вони виконуються скандованим речитативом у вузькообсягових ладово-мелодичних конструкціях.

У дитячому репертуарі є також чимало розважальних пісень про тварин. На всій території Поділля зафіксована пісня, за сюжетом подібна до колискової про kota, який рятує кицю з ополонки, — «Бігла, бігла кізонька льодочком» (ДС-ПТ-01 [Одвічна Русава, 2003, с. 199, № 501]). У ній необачну козу з ополонки рятує цап. Від Черкащини до Тернопільщини її мелодія однакова, панує наскрізний інтонаційний розвиток протягом усієї пісні. Перша строфа з низхідним інтонаційним рухом починається пунктирним ритмом у межах малої терції. Другий епізод — повторювана мелодична формула у пришвидшеному темпі. Завершуються варіанти пісні широким інтонаційним ходом на словах «Смик, догори!».

Зафіксована у багатьох областях України дитяча жартівлива пісенька «Два котики (два ведмеді) воркотики горох молотили» (ДС-ПТ-02 [Одвічна Русава, 2003, с. 203, № 514]). Натомість з Поділля маємо тільки записи зі східної Вінниччини: із села Зятківці (Г. Танцюри) та селища міського типу Погребище (братів Мишаничів) [Одвічна Русава, 2003, с. 202–205, № № 511, 514–516]. На її порівняно пізніше походження вказує шкільницько-дидактичний, розважальний характер тексту, складочислення (4+4+6) 2, жартівливо-танцювальний характер мажорного наспіву, гармонічно-

гомофонного типу, острівне просторове поширення в середовищі глибоких знавців народнопісенної творчості.

Про розумну, сміливу квочку йдеться у пісні «Біла квочка чубарочка» [Єфремова, 2009, с. 47, № 19] у тому ж ритмі, що й попередня з жартівливо-танцювальним наспівом. І навпаки, сумний наспів широкого діапазону притаманний пісні «Та й просила баранчика вівця» [Народні пісні Вінниччини, 2019, с. 46, № 28]. Елементи звуконаслідування жаб'ячого кумкання є у співаному на двох сусідніх звуках речитативі «Сидить жабка на купині» [Одвічна Русава, 2003, с. 283, № 748]. Широко відома пісня про родичів гарбузових зафіксована на Хмельниччині [Одвічна Русава, 2003, с. 220, № 552]. Про гру на дудці йдеться в пісні «Пішли діти із хати» [Одвічна Русава, 2003, с. 243, № 647].

Остання пісня виводить нас у царину дитячих стосунків, відображених у дитячому фольклорі. Вони переважно легкі, грайливі, але часом задержуваті. Формою дитячих насмішок одне над другим постають **дражнилки**, якими висміюють вади однолітків або просто у скандовано-віршованій формі подається інформація про спільників по грі, сусідів. Кілька дражнилок, зафіксованих у Браїлові (Жмеринський район Вінницької області) та селі Зіньків (Віньковецький район Хмельницької області), опубліковано у збірці «Дитячі пісні та речитативи» в записах М. Гайдая 1926 року [Одвічна Русава, 2003, с. 318, № 890; с. 320–321, № 904; с. 323, № 917; с. 346, № 1053]. Усі дражнилки зазвичай скандують на одному чи кількох однакових звуках, іноді на значній відстані один від одного.

Ігровий дитячий фольклор досить різноманітний, проте не так багато маємо записів зі співом. Скандуючи, діти виголошують **лічилки**, якими визначають ролі гравців. Ігрові лічилки з мелодіями зафіксували переважно брати Мишаничі в місті Погребище на Вінниччині. Це й відома «Котилася торба» (ДД-ІІ-01 [Пісні Поділля, 1976, с. 428]) до гри у хованки та інші, ймовірно, мелодизувала талановита виконавиця Настя Присяжнюк. У цьому ж

гомофонного типу, острівне просторове поширення в середовищі глибоких знавців народнопісенної творчості.

Про розумну, сміливу квочку йдеться у пісні «Біла квочка чубарочка» [Єфремова, 2009, с. 47, № 19] у тому ж ритмі, що й попередня з жартівливо-танцювальним наспівом. І навпаки, сумний наспів широкого діапазону притаманний пісні «Та й просила баранчика вівця» [Народні пісні Вінниччини, 2019, с. 46, № 28]. Елементи звуконаслідування жаб'ячого кумкання є у співаному на двох сусідніх звуках речитативі «Сидить жабка на купині» [Одвічна Русава, 2003, с. 283, № 748]. Широко відома пісня про родичів гарбузових зафіксована на Хмельниччині [Одвічна Русава, 2003, с. 220, № 552]. Про гру на дудці йдеться в пісні «Пішли діти із хати» [Одвічна Русава, 2003, с. 243, № 647].

Остання пісня виводить нас у царину дитячих стосунків, відображених у дитячому фольклорі. Вони переважно легкі, грайливі, але часом задержуваті. Формою дитячих насмішок одне над другим постають **дражнилки**, якими висміюють вади однолітків або просто у скандовано-віршованій формі подається інформація про спільників по грі, сусідів. Кілька дражнилок, зафіксованих у Браїлові (Жмеринський район Вінницької області) та селі Зіньків (Віньковецький район Хмельницької області), опубліковано у збірці «Дитячі пісні та речитативи» в записах М. Гайдая 1926 року [Одвічна Русава, 2003, с. 318, № 890; с. 320–321, № 904; с. 323, № 917; с. 346, № 1053]. Усі дражнилки зазвичай скандують на одному чи кількох однакових звуках, іноді на значній відстані один від одного.

Ігровий дитячий фольклор досить різноманітний, проте не так багато маємо записів зі співом. Скандуючи, діти виголошують **лічилки**, якими визначають ролі гравців. Ігрові лічилки з мелодіями зафіксували переважно брати Мишаничі в місті Погребище на Вінниччині. Це й відома «Котилася торба» (ДД-ІІ-01 [Пісні Поділля, 1976, с. 428]) до гри у хованки та інші, ймовірно, мелодизувала талановита виконавиця Настя Присяжнюк. У цьому ж

виконанні записано пісні до гри у жмурки [Пісні Поділля, 1976, с. 428]. У 1976 році члени експедиції Інституту мистецтвознавства фольклору та етнографії (нині — Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології) імені М. Т. Рильського в селі Ріпинці Кам'янець-Подільського району Хмельницької області зафіксували ігрові пісні «Кра, кра, кракіца» [Одвічна Русава, 2003, с. 285, № 752] і «Комар, комар» [Одвічна Русава, 2003, с. 286, № 757] від В. О. Рек. На відміну від співу Н. Присяжнюк, ці записи відбивають звичайне скандування тексту без його мелодизованого розспівування. Скандування тексту на двох сусідніх звуках наявне у довгій жартівливій діалогічній пісні «Що ти, діду, робиш» [Одвічна Русава, 2003, с. 328, № 1257]. Ознаки авторської творчості має пісня «Столярики-молодці» [Народні пісні Вінниччини, 2019, с. 47, № 30].

З настанням холодів діти з нетерпінням очікують зимових свят та колядування [Одвічна Русава, 2003, с. 144, № 338]. У пісні «Ой дай, Боже, святко дідждати» використано мелоінтонації пісень на Маланку. Літературні впливи відчутні в текстах і жартівливо-дитячих наспівах варіантів пісеньки з міста Погребище «Я маленький хлопчик» («Я маленька дівонька», ДД-КЩ-07 [Пісні Поділля, 1976, с. 427]).

Хоча на території Поділля записано порівняно небагато дитячих колядок і щедрівок (вони побутують переважно у східноукраїнських регіонах), публікації та сучасні експедиційні фіксації свідчать про поширення на території краю кількох із них. До них належать варіанти пісні «Коляд, коляд, колядниця» (ДД-КЩ-01) із північно-центральної Вінниччини (лівобережжя Південного Бугу). Варіант із Кадинівського району [Чумарочка рябесенька, 2011, с. 20, № 10] проскандовано на двох сусідніх звуках у межах великої секунди, а наспіви записів із Липовецького [Єфремова, 2009, с. 47, № 20] та Немирівського [Єфремова, 2009, с. 47, № 21] районів більш розспівані в межах мінорного пентахорду.

На крайньому сході Поділля зафіксовано варіанти пісні «Колядин, колядин» (ДД-КЩ-03 [Чумарочка рябесенька, 2011, с. 7]). У запису зі східної Кіровоградщини спостерігаємо широке розспівування тексту, а у варіанті з Черкащини — скандування на двох сусідніх звуках у межах великої секунди. Тут же трапляється сюжетний мотив погрожування, якщо колядники не оримають винагороди, розвинений у пісні «Гей, гей, рогача» (ДД-КЩ-02 [Одвічна Русава, 2003, с. 113, № 239]) із Хмельниччини, також із наспівом речитативного характеру. У варіанті цієї пісні, неповному з неповним текстом із Вінниччини «Бігла теличка», наспів містить повторення інтонації-формули [Єфремова, 2009, с. 47, № 22].

Переважно на лівобережжі Південного Бугу зафіксовані численні варіанти дитячої щедрівки «Щедрик, б(в)едри(і)к» (ДД-КЩ-08) із проханням винести щедрівникам їстівну винагороду (вареник, ковбасу тощо) та з погрозами впустити мишей, якщо їм відмовлять у цьому. У записах 20-х років минулого століття [Єфремова, 2009, с. 48, № 23] пісню проінтоновано на низхідній інтонації-формулі в межах трихорду у кварти c^1hg . У сучасних записах ця інтонація-формула дещо урізноманітнена. У решті пізніших записів наведену інтонацію-формулу виконавці чергують з іншою формульною, низхідно-висхідною в нижчому регістрі [Пісні Поділля, 1976, с. 123].

Переважно на східному Поділлі зафіксовано варіанти пісні «На дворі біла хмара в'ється» («На ставу філя б'ється», «А в печі пироги печуться», ДД-КЩ-10 [Єфремова, 2009, с. 48, № 26]) про колядника-невдачу, який поліз за пирогами та впав із драбини. Вони мають яскравий типовий наспів до строфи зі складочисленням $(3+6)2:7+7+3$ з ритмікою $(224\ 111122)2\ (1111112)2\ 224$, будови $AA:bbc$ у межах кварти-септими, переважно гармонічного мінору [Пісні Поділля, 1976, с. 125]. Цей наспів і текст пісні використали на Хмельниччині народні співаки для створення жартівливо-сатиричних композицій. Зрідка можна натрапити на дитячі

різдвяні співи з наспівами речитативного характеру [Єфремова, 2009, с. 48, № 25].

Отже, для більшості дитячих новорічно-різдвяних співів краю, як і скрізь, притаманна речитативно-говіркова манера виконання, переважно на основі інтонаційної формули, побудованої на низхідному русі в межах секунди-кварти, і тільки деякі з них мають розвинену мелодію. Наявні записи дитячого фольклору з Поділля зафіксовані переважно на сході регіону.

Список використаної літератури й нотних джерел

1. Дитячі пісні та речитативи / упоряд.: Г. В. Довженко, К. М. Луганська. Київ : Наук. думка, 1991. 448 с.
2. Єфремова Л. О. Частотний каталог українського пісенного фольклору : у 3 ч. Київ : Наук. думка, 2009–2010. Ч. 1 : Опис., 2009. 720 с.; Ч. 2 : Антологія-хрестоматія. 2010. 480 с.
3. Квітка К. В. Українські народні мелодії. Зібрав Климент Квітка. *Етнографічний збірник*. Т. II. Київ : Слово, 1922. 236 с.
4. Народні пісні Вінниччини (з колекцій збирачів фольклору) / упоряд., вступ. ст. Л. О. Єфремової, післямова М. К. Дмитренка ; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського Нац. акад. наук України. Київ : Логос, 2019. 680 с.
5. Народні пісні Хмельниччини (з колекцій збирачів фольклору) / упоряд., вступ. ст. М. К. Дмитренка, Л. О. Єфремової ; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського Нац. акад. наук України. Київ : Наук. думка, 2014. 722 с.
6. Народні пісні Черкащини (з колекцій збирачів фольклору) / упоряд., вступ. ст. Л. О. Єфремової ; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського Нац. акад. наук України. Київ : Логос, 2020. 640 с.
7. Народні пісні. Записи Людмили Єфремової. Київ : Наук. думка, 2006. 575 с.
8. Одвічна Русава (етнографія та фольклор с. Стіна на Поділлі) / Вінницький обласний центр народної творчості. Вінниця, 2003. 224 с.

виконанні записано пісні до гри у жмурки [Пісні Поділля, 1976, с. 428]. У 1976 році члени експедиції Інституту мистецтвознавства фольклору та етнографії (нині — Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології) імені М. Т. Рильського в селі Ріпинці Кам'янець-Подільського району Хмельницької області зафіксували ігрові пісні «Кра, кра, кракіца» [Одвічна Русава, 2003, с. 285, № 752] і «Комар, комар» [Одвічна Русава, 2003, с. 286, № 757] від В. О. Рек. На відміну від співу Н. Присяжнюк, ці записи відбивають звичайне скандування тексту без його мелодизованого розспівування. Скандування тексту на двох сусідніх звуках наявне у довгій жартівливій діалогічній пісні «Що ти, діду, робиш» [Одвічна Русава, 2003, с. 328, № 1257]. Ознаки авторської творчості має пісня «Столярики-молодці» [Народні пісні Вінниччини, 2019, с. 47, № 30].

З настанням холодів діти з нетерпінням очікують зимових свят та колядування [Одвічна Русава, 2003, с. 144, № 338]. У пісні «Ой дай, Боже, святко дідждати» використано мелоінтонації пісень на Маланку. Літературні впливи відчутні в текстах і жартівливо-дитячих наспівах варіантів пісеньки з міста Погребище «Я маленький хлопчик» («Я маленька дівонька», ДД-КЩ-07 [Пісні Поділля, 1976, с. 427]).

Хоча на території Поділля записано порівняно небагато дитячих колядок і щедрівок (вони побутують переважно у східноукраїнських регіонах), публікації та сучасні експедиційні фіксації свідчать про поширення на території краю кількох із них. До них належать варіанти пісні «Коляд, коляд, колядниця» (ДД-КЩ-01) із північно-центральної Вінниччини (лівобережжя Південного Бугу). Варіант із Кадинівського району [Чумарочка рябесенька, 2011, с. 20, № 10] проскандовано на двох сусідніх звуках у межах великої секунди, а наспіви записів із Липовецького [Єфремова, 2009, с. 47, № 20] та Немирівського [Єфремова, 2009, с. 47, № 21] районів більш розспівані в межах мінорного пентахорду.

На крайньому сході Поділля зафіксовано варіанти пісні «Колядин, колядин» (ДД-КЩ-03 [Чумарочка рябесенька, 2011, с. 7]). У запису зі східної Кіровоградщини спостерігаємо широке розспівування тексту, а у варіанті з Черкащини — скандування на двох сусідніх звуках у межах великої секунди. Тут же трапляється сюжетний мотив погрожування, якщо колядники не оримають винагороди, розвинений у пісні «Гей, гей, рогача» (ДД-КЩ-02 [Одвічна Русава, 2003, с. 113, № 239]) із Хмельниччини, також із наспівом речитативного характеру. У варіанті цієї пісні, неповному з неповним текстом із Вінниччини «Бігла теличка», наспів містить повторення інтонації-формули [Єфремова, 2009, с. 47, № 22].

Переважно на лівобережжі Південного Бугу зафіксовані численні варіанти дитячої щедрівки «Щедрик, б(в)едри(і)к» (ДД-КЩ-08) із проханням винести щедрівникам їстівну винагороду (вареник, ковбасу тощо) та з погрозами впустити мишей, якщо їм відмовлять у цьому. У записах 20-х років минулого століття [Єфремова, 2009, с. 48, № 23] пісню проінтоновано на низхідній інтонації-формулі в межах трихорду у кварти c^1hg . У сучасних записах ця інтонація-формула дещо урізноманітнена. У решті пізніших записів наведену інтонацію-формулу виконавці чергують з іншою формульною, низхідно-висхідною в нижчому регістрі [Пісні Поділля, 1976, с. 123].

Переважно на східному Поділлі зафіксовано варіанти пісні «На дворі біла хмара в'ється» («На ставу філя б'ється», «А в печі пироги печуться», ДД-КЩ-10 [Єфремова, 2009, с. 48, № 26]) про колядника-невдачу, який поліз за пирогами та впав із драбини. Вони мають яскравий типовий наспів до строфи зі складочисленням $(3+6)2:7+7+3$ з ритмікою $(224\ 111122)2\ (1111112)2\ 224$, будови $AA:bbc$ у межах кварти-септими, переважно гармонічного мінору [Пісні Поділля, 1976, с. 125]. Цей наспів і текст пісні використали на Хмельниччині народні співаки для створення жартівливо-сатиричних композицій. Зрідка можна натрапити на дитячі

різдвяні співи з наспівами речитативного характеру [Єфремова, 2009, с. 48, № 25].

Отже, для більшості дитячих новорічно-різдвяних співів краю, як і скрізь, притаманна речитативно-говіркова манера виконання, переважно на основі інтонаційної формули, побудованої на низхідному русі в межах секунди-кварти, і тільки деякі з них мають розвинену мелодію. Наявні записи дитячого фольклору з Поділля зафіксовані переважно на сході регіону.

Список використаної літератури й нотних джерел

1. Дитячі пісні та речитативи / упоряд.: Г. В. Довженко, К. М. Луганська. Київ : Наук. думка, 1991. 448 с.
2. Єфремова Л. О. Частотний каталог українського пісенного фольклору : у 3 ч. Київ : Наук. думка, 2009–2010. Ч. 1 : Опис., 2009. 720 с.; Ч. 2 : Антологія-хрестоматія. 2010. 480 с.
3. Квітка К. В. Українські народні мелодії. Зібрав Климент Квітка. *Етнографічний збірник*. Т. II. Київ : Слово, 1922. 236 с.
4. Народні пісні Вінниччини (з колекцій збирачів фольклору) / упоряд., вступ. ст. Л. О. Єфремової, післямова М. К. Дмитренка ; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського Нац. акад. наук України. Київ : Логос, 2019. 680 с.
5. Народні пісні Хмельниччини (з колекцій збирачів фольклору) / упоряд., вступ. ст. М. К. Дмитренка, Л. О. Єфремової ; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського Нац. акад. наук України. Київ : Наук. думка, 2014. 722 с.
6. Народні пісні Черкащини (з колекцій збирачів фольклору) / упоряд., вступ. ст. Л. О. Єфремової ; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського Нац. акад. наук України. Київ : Логос, 2020. 640 с.
7. Народні пісні. Записи Людмили Єфремової. Київ : Наук. думка, 2006. 575 с.
8. Одвічна Русава (етнографія та фольклор с. Стіна на Поділлі) / Вінницький обласний центр народної творчості. Вінниця, 2003. 224 с.

9. Ой ти, просо-волото: Українські народні пісні у записах Надії Данилевської та Миколи Ткача / упоряд. Н. Данилевська. Ніжин : Аспект-поліграф, 2008. 232 с.

10. Пилипчак М. І. Колискові. Експедиційні записи. Київ : Задруга, 2010. 119 с.

11. Пісні Поділля. Записи Насті Присяжнюк в с. Погребище 1920–1970 рр. / упоряд. С. В. Мишанич. Київ : Наук. думка, 1976. 524 с.

12. Пісні Тернопільщини. Календарно-обрядова та родинно-побутова лірика : Пісенник. Вип. 1 / упоряд. С. І. Стельмашук, П. К. Медведик. Київ : Муз. Україна, 1989. 496 с.

13. Пісні Явдохи Зуїхи. Записав Г. Танцюра. Київ : Наук. думка, 1965. 810 с.

14. Чумарочка рябесенька: українські народні пісні у записах Надії Данилевської та Миколи Ткача / упоряд. Н. Данилевська, М. Ткач. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2011. 224 с.